

Ko je deček videl žalost starega prijatelja, se je kakor pretepen pes v grozi zatekel na hodnik. Hotel je ubežati v temo. Ko pa tam ni našel izhoda, se je plaho vrnil, dvignil kakor v obrambo roke pred blaznim, ko se je plazil mimo njega, in blebetal:

„Saj si nor, saj si nor, saj si vendar nor!“

Nemo je mož dalje slonel in drgetal. Tedaj se je Jakca polastila še večja groza, nikakor ni mogel prenašati več tega davečega molka. Da bi mož zinil vsaj eno besedo, da bi se izdivjal ali ga poskušal celo udariti, takoj bi mu odleglo. Ta molk pa je bil neznosen.

Trepetajoč je Jakec stopil k njemu, se ga z roko plaho dotaknil in zaječal:

„Reci že vendar kaj! Izgovori že kako besedo!“

Tedaj se je mož obrnil. Z velikimi, zasolzenimi očmi je strmel v dečka. Z vidnim naporom je hotel nekaj izpregovoriti, mišice v obrazu so mu naporno delovale, toda usta so se odpirala prazno.

Bil je pač samo ubog, blazen mož. Ni znal oblikovati besed, kakor jih znamo mi, zdravi ljudje. Toda, vem, če bi bil mogel izpregovoriti, bi bil zalučal dečku eno samo besedo: „Človek!“

*

Izza tistega dne se blaznik ni nikdar več družil z dečkom. Najbrž ni znal več občevati z njim. Iz majhnega dečka je pač postal človek, doraščajoč človek, ki misli, dvomi in — dela hudo.

LEGENDA O KVIRINU

M I R A N J A R C

I

NOČ

To se je godilo v dobi, ko so po obubožani domovini gorele samotne vasi. Od sela do sela so se potikali izmučeni pribežniki, ki so preplašenim gospodarjem pripovedovali najbolj grozotne stvari: o vstajah in uporih, o obešencih po gozdovih, o razsekanih truplih žená in otrok, razpadajočih po grapah, o plenečih tolpah, o črno zakrinkanih požigalcih, o vsem, kar vidiijo oči človeka, ki mu dušo polnijo pošasti obupa, blaznosti in brezredja. Srednji vek se je dramil. Vse stvari so spet zaživele po svoje, ne več v službi človeka, ampak vsaka zase, iztrgana iz celote, svojstvena, grozotna, tuja. Odnekod je nosil veter žvižg dirja-

jočega vlaka... domišljija je videla pošastno lokomotivo brez vodje, drvečo v viharo noč... Po cestah so tulili skrivnostni avtomobili, ki so s silnimi žarometi rezali prežečo sovražno temo. Bog ve, ali so v njih bežali zasledovanci ali pa so v njih vozili ujete upornike, ki so bili priklicali na svet duha razdora in pokoljev.

V tej vesoljni temi ni nihče več spoznal, kdo je „naš“, kdo je „nasprotnik“. Bledi obrazi z blaznim ognjem v očeh so se proseče iskali in se spet drug drugemu plašno umikali. Razum je umiral, nagoni so kakor ognjeni plameni upepelili vsako jasno misel, vso razsodnost. V tej splošni zmedbi so se podili ljudje kakor splasene živali, družec se v črede, stiskajoč se po hišah, po teh edinih spomenikih nekdanjega reda, ki so zdaj še bolj poudarjali pošastni videz velikega brezredja.

V pritličnem zidanem poslopju sredi napol podrte in požgane vasi so se trli domačini in tujci. Ob svitu okajene petrolejke so bili vsi ti ljudje — z obrazi, zariplimi od žolčnosti, mahajoč z rokami, stisnjenimi v pest, vpijoč vsevpred, da niso več drug drugega razumeli — podobni živim besom, ki komaj čakajo priložnosti, da bi utešili žejo po krvi. Sredi med njimi je sedel na stol privezan mlad človek, mrtvaško bled, z globoko vdrtimi očmi, s svežo rano na čelu, nem in nepremičen. Neznanka so bili privlekli iz razbitega avtomobila, ki ga je zbesnela množica izropala ob gozdnem križišču. Dva potnika je že pri napadu pobila in zavlekla v cestni jarek. To je bilo ob uri, ko je vaški požar že ponehaval.

Iz hrušča in trušča se je izločil priletel mož tršate postave, s povešenimi brki.

„Ljudje božji,“ je zaklical ostro in tako nepričakovano, da so vsi utihnili, „kaj počenjate? Kdo je ta človek? Kaj vam je storil? Ujeli ste ga, zvezali kakor razbojnika, ali ste zblazneli vsi skupaj?“

A že so ga prevpili. Drug čez drugega so klicali, češ da je neznanec požigalec, da je eden izmed tistih, ki so krivi vsega trpljenja, sploh da je človek, ki ga je treba ubiti. In če on ni požigalec, pa je vsaj nepridiprav, ki živi od žuljev trpinov.

Pred hišo, kjer se je gnetla vsa vas, je hrup naraščal. Možje, ženske, še otroci, v katerih se je do vrha nabral zadržani gnev zagrenjenosti, naveličane vdanosti in potrpežljivosti, so bili vsi en sam val, ki je pretil, da se bo zdaj pa zdaj razlil.

Tam notri imajo zdaj „enega izmed tistih“ — so se tolažili — ki so bičali ubogo ljudstvo s krivicami in nasilji, z vojno in brezposelnostjo, z lakoto in boleznijo. Med množico so se gnetli tudi neznani klateži, brezdomci, odpuščeni delavci — izgnanci iz tujih dežel. Vsi ti ljudje so

se zdaj čudno lepo ujemali, kakor da jih ne ločijo več pregraje rodovnikov vzgoje, šole in lastninstva. Nestrpnost se je čedalje bolj večala. Nekateri so se prerili do okna in opazovali.

„Še zmerom ga imajo privezanega,“ so pojasnjevali ostalim, „le kaj se tako obotavljajo. Na prvo drevo z njim! Od same zlobe je bled. Glej ga! ... Ustnice ima stisnjene od črne jeze. Zdaj ga imamo, gospoda ... On je eden izmed tistih ...“

„Eden izmed tistih“ — to je bilo dovolj. Zdaj so se med čakajočo množico razpletli nekakšni razgovori v raztrganih, prekinjenih stavkih. Sto in sto nedokončanih povesti je hotelo najti izraza. Vsakdo je hotel pripovedovati o hudi krivici, ki jo je moral pretrpeti od „enega izmed tistih“. Bili so izgnanci iz Westfalske, iz Madjarske, iz Francije, iz Amerike, bili so kočarji, težaki, dninarji, in vsi so prenašali gorje tega neprijaznega sveta v upanju, da jim odbije nekoč ura, pa najsi samo ena, ki jim bo povrnila vse težko, vse neizrekljivo z najsvetlejšim žarom velikega pozabljenja. Ali jim ni morda zdaj odbila ura maščevanja? Ura velikega pozabljenja, ki je samo v maščevanju! Tako pozabljenje dajeta samo kri in ogenj, tako pozabljenje se uteši vse drugače kakor vino in ženska. Oči jim gore, ne čutijo pozne noči, ne čutijo trudnosti, ni jim mar ne preteklosti ne bodočnosti, zdaj uživajo, strnjeni v eno, zdaj so brez ograj, brez gospodarja. Kaj bo jutri, to ni vprašanje v teh minutah, „jutri“ je beseda brez zvoka, brez zmisla. Samo ta trenotek ima najglobljo vsebino.

Medtem pa se je prizor v sobi izpremenil. Za neznanega ujetnika se ni nihče več zmenil. Sedel je negibno kakor prej, le oči so mu blodno iskale po navzočnih, ki pa so bili vsi obrnjeni v drugo smer. Pri vratih je še zmerom stal mož s povešenimi brki, ki se je bil zavzel za nesrečnika. Njemu nasproti se je razvnel mlad človek rdečih las in ne navadno drznega izraza v pegastem obličju, s topim, živalsko širokim nosom. Oba moža sta se merila s sovražnimi pogledi. Rdečelasec je spet ponovil svoj vzklik: „Postava smo mi. Mi in nihče drug ...“ Nekateri so mu glasno pritrdjevali, starejši možje so previdno molčali, ugibajoč, katero mnenje bo zmagalo, boječ se splošne jeze. Rdečelasec je ves v ognju oznanjeval svoj nauk, ki je naposled pridobil večino. Mož s povešenimi brki je skušal še ugovarjati, a nasprotniki so ga prevpili in ga slednjič pognali čez prag. V tem pa je množica odzunaj vdrla v vežo, preplavila sobo in se zgrnila nad ujetnikom. Nekdo je zadel ob stropno svetilko, ki je z žvenketom padla na tla. V temi, ki je zagrnila kričečo sobo, so se razvezale vse doslej še zatajewane strasti. S silnim vriščem in truščem so se vsuli razdivjanci iz hiše na plano, z žrtvijo v svoji sredi.

Na dvorišču so se spet ustavili. Dva mišičasta mladca sta pograbila zvezanega človeka, ki se sploh ni upiral, in ga posadila na rob vodnjaka. Vse je utihnilo.

„Govóri!“ je zavpil rdečelasec nad mrtvaško bledim neznancem.

Ta pa se ni ganil; gluh in slep je bil za vse. Po licih se mu je razlival zagoneten smehljaj, v očeh mu je sijalo mirno začudenje nad tem prizorom, kakor da je bilo vse to brez zveze z njim. Ta človek — ali ni pri pameti, so ugibali nekateri, ali pa je prekanjen in zakrknjen kakor živ vrag, so menili drugi.

„Govóri!“ je iznova zakričal nad njim mož iz množice in ga stresel za rame. Ker pa je oni le trdovratno molčal, so ga obkolili trije delavci. Spravili so se nanj in ga začeli preiskovati. Razen brezpomembnih predmetov so dobili v njegovi listnici fotografijo, ki je kazala staro častitljivo gospo. Slika je šla iz rok v roke z glasnimi opazkami in grohotom. Nekdo je iz neprevidnosti spustil fotografijo na tla. Prerivajoči se ljudje so jo malomarno pohodili. Naposled se je oglasil spet rdečelasec in v roki je držal listek, ki ga je našel v listnici.

„Tu stoji ime Kvirin. Ali je to tvoje ime?“

Ujetnik je prikimal.

„Kaj storimo z njim? Česa je prav za prav kriv? Oglasite se, ki trdite, da je vohun! . . .“ Izpraševalec se je nestrpnostno oziral po množici. Zdaj se ni nihče oglasil. Na vse je legla mučna napetost.

„Udari ga hudiča, potlej ga pa izpusti. Kaj vemo, kdo je?“ je slednjič vendarle nekdo zaklical s tankim glasom.

Takoj nato pa je med množico završalo. Ves zasopel je pridirjal mlad fant. Mahal je z rokami in kričal: „Orožniki, orožniki! Bežite!“

Četa orožnikov je našla samo zvezanega človeka, ki je gledal topo predsé, kakor da je izgubil spomin.

II

DNEVI

Kadar je častitljiva gospa Anatolija malo zbolela, kar se je zgodilo vsaj enkrat v tednu, so bili njeni trije nečaki vsi iz sebe od veselja. Njena bolezen jim je bila v največjo zabavo. Sedemletni Andrej je stražil pred vrati njene spalnice z leseno puško v roki, češ da je njen telesni stražnik, ki jo varuje pred atentati. Osemletni Dušan je vsak trenotek prihitel po stopnicah k njej, da bi ji uslišal kako željo (nosil ji je v sobo vodo, zdravila, kosilo), petletni Vladko je vlačil igrače in jih razkladal pred dremajočo gospo. Čez dan so jo obiskovali še drugi: nadzornikova

žena Grabarjeva, mati teh otrok, nadzornik, njegova sestra, ki je tudi stanovala pri gospe Anatoliji, pa še kdo iz vasi; vsi so si prizadevali, da bi olajšali samotarsko življenje bogate samice. Častitljiva teta Anatolija je preživljala poslednja leta v svoji, dvorcu podobni gosposki hiši na kmetih, dokoder je le redko segel nemir našega časa. Po večerji je prebiralala „Življenje svetnikov“. To je bila prepotrebna izpremembra za njeno nekoč precej lahko življenje, ki ji je prezgodaj izsušilo mladost in jo povišalo v gospo, ki prav za prav nikoli ni bila gospa. Bankirji, častniki, politični agenti so bili svet, ki je v njem mnogo živel. Ti prijatelji so zjutraj odhajaje od nje puščali na njeni lični mizici kaj čedne vsote, iz katerih je znala računarska lepota zbrati prav zavidanja vreden kapitalček, ki ga je še povečala s posrečenimi spekulacijami na borzi. Ko je imela že vsega dovolj, se je svet čez noč izpremenil. Zanj je imela ta izpremembra malo pomena. Svet njene mladosti se je razsul že davno prej. Drugače pa je vendarle ostalo vse pri starem. Imena so se izmenjala, družabni okvir je ostal isti, le da se je nekoliko razširil in da je tudi neznanen obrtnik imel v njem svojo besedo. Sesule so se stare države, iz tal so zrasle nove, maziljeni mogotci so umrli ali na morišču ali pa v pregnanstvu.

Častitljiva teta je spoznala, da je zanjo prav in primerno, če se ogleda tudi po svetnikih, za katere se je prej tako malo brigala. Ko je zahajal dan, je privlekla iz napihnjene omare debelo knjigo svetnikov. Najrajši je čitala o sv. Kvirinu, morda zato, ker se ji je še kot otroku neizbrisno vtisnila v spomin podoba spoštljivega škofa, v katerem je videla Miklavža. A ta škof je imel zraven sebe ogromen mlinski kamen. In nehote se je takrat domislila grožnje, naj pohujševalca potegne mlinski kamen v morske globočine. Zato je imela pred svetcem Kvirinom posebno spoštovanje. Neki ogrski huzar, ki jo je uvedel prvi v skrivnost ljubezni, je imel isto ime. Tudi ta spomin je budil zanimanje za škofa mučenca. Kadar so jo nadzornikovi otroci prosili, naj bi jim kaj čitala, je resnobno odprla svojo knjigo, povzdignila glas in že stotič prebrala svojo priljubljeno zgodbo.

„... Kvirin je obsojen s kamenom na vratu v vodi potopljen biti. Ko ga na most peljejo, zbere se velika množica ljudstva k nenavadnemu prizoru: en pah, en pad. Razdele se valovi, pa zopet razpljusknejo. Sveti škof plava po verhu in naglas kliče pričujočim kristjanom, naj stanovitni in zvesti ostanejo v veri in naj se ne dajo plašiti le mimogrednim smertnim strahotam. Božja roka ga je držala nad vodo...“

Skratka: Kvirin je bil zanjo zglednik vztrajnosti in neomahljivosti, kakršnih v življenju ni poznala in kakršen je moral biti tisti, ki bi bil

vreden naslednik njenega premoženja. To premoženje pa je bilo marsikomu trn v peti. Mnogo Kvirinov se ji je ponujalo.

Tisti čas, ko je častitljiva teta čarala svojim nečakom privide iz knjige svetcev, se je svetil spoštljiv obraz ponosnega domačega župnika v zadnji zarji poletnega dne.

„Ni mogoče!“ je vzdihnil župnik in položil roko trdo na mizo, na kateri je ležala vloga z dvajsetimi podpisniki, ki so mu dali nezaupnico, češ da ni dovolj patriotičen, da se ne udejestuje v blagor domovine in da seje zgolj sovražstvo med vaščane. Ti podpisniki sicer niso bili tehten glas vse vasi, a zato bolj tehten glas gostiln, ki so bile njih pravi dom, ko so morale njih žene od jutra pa pozno v noč popravljati zadolžena posestva. Med podpisanci je bilo tudi ime učitelja, ki je hotel s svojo vnemo doseči napredovanje, čeprav bi bil pripravljen po ukazu višje gosposke na mah izpremeniti svoje mišljenje in delovanje. Seveda se je poskus teh upornikov temeljito ponesrečil. Vsa vas se je norčevala iz zarotnikov, ki so jim že pripravljali zemljišče za zidavo nove „cerkve“ tik konjederčevega posestva. Tudi sodišče se je začelo ukvarjati s to zadevo. Iz nje se je namreč razvila tožba, v kateri so bili obrekovalci obsojeni. Učitelj je bil ves iz sebe. Tu bi mogel pomagati le nadzornik, mož, ki ga je vselej ščitil, saj sta bila oba istega mišljenja in prepričanja. Toda ta vez se je prav ob tej priložnosti pretrgala.

Niti sam nadzornik ni pričakoval, da bo moral kar čez noč zapustiti svojega varovanca. V to zadevo je posegla namreč muhavost bogate tete, ki jo je branje nabožnih spisov tako prevzelo, da se je zamislila v poslednjo sodbo in si zaželela zbližanja z vaškim župnikom, ki se je doslej zmerom ogibal brezverske hiše. Tetino premoženje pa je bilo odločujoča utež na tehtnici nadzornikovega prepričanja.

Tako se je zgodilo, da se je neko večerno uro zglasil pri župniku šolski nadzornik Grabar. Župnik je sprejel svojega nasprotnika s tistim, sicer rahlo posmehljivim, a vendar prizanesljivo velikodušnim smehljanjem, s katerim pozdraviš obiskovalca, ki mu vidiš naravnost v srce. Razgovor z župnikom je Grabarju olajšal vest. Poslovila sta se kakor dobra znanca, ki bosta obiske še in še obnovila. Gospa Anatolija pa vendar in sprejela nadzornika s tisto prisrčnostjo, ki jo je smel pričakovati, ko se je v vsem podredil njenim zahtevam in muham.

Ves njegov trud je bil zaman. Teto je spet obsedel Kvirinov duh.

„Si ali nisi Kvirin? Nisi in nisi! Vetrnica! Vse vem . . .“

Ta zadeva bi ne bila tako pomembna, če bi vanjo ne bil zapleten nekdo, ki je bil važna osebnost v tetinem življenju. Teta Anatolija, ki jo je revmatizem čedalje bolj mučil, je bila skrivaj vneta spiritistka.

Izvrstnega medija je odkrila v brezdomskem petindvajsetletniku, ki jo je pred nekaj meseci obiskal, da bi kaj zvedel o svojih starših, ki jih je baje ona poznala. Že na prvi pogled jo je mladi človek presenetil. Če si ga gledal od daleč in površno, se ti je zdelo, da vidiš nekaj plavajočega, tavajočega, usmiljenja prosečega, in ne bi mu mogel odbiti kakršnekoli prošnje. Pozornemu opazovalcu pa se je odkrilo, da živi v tem sanjaču ledeno mrzli sodnik, s katerim se ni varno spuščati v pogovor.

„Ta je resnični Kvirin, zmožen trpljenja!“ je vzkliknila teta, ko ga je prvič zagledala. Bil je otrok ljubezni. Njega mati in oče, pregnana in osamljena v svetu, sta umrla skoraj drug za drugim. Kot dediščino sta mu zapustila žejo po ljubezni, osamljenost in strast po resnici. S tako zapuščino res ni smel ta samotni človek pričakovati sijajnega življenja. Kot študent je živel bolj od zraka kakor od zemlje. S težavo se mu je posrečilo, da si je priskrbel neznatno službico na pošti, v kateri se je zdelo, da bo usihal do konca svojih dni. Srečanje z gospo Anatolijo pa je preusmerilo njegovo življenje. Kadar je le utegnil, se je pripeljal k svoji novi dobrotnici na kmete, kjer je ostajal tudi čez praznike.

Med staro gospo in Kvirinom — to je bilo poslej njegovo ime — se je razvilo neko posebno razmerje, v katerem je mladi mož postal nekakšen varovanec bogate samotarke. Čeprav so nadzornikovi in drugi ljudje iz sosesčine imeli dovolj priložnosti, da so se bliže seznanili z novim gostom, vendar ni nihče slutil, da bi Kvirin utegnil biti nevaren nasprotnik. Nihče se ni kdo ve kako zanimal za njegove pogovore in seje pri teti, češ, oba sta čudaka. Kvirin pa se ni mudil samo v zgornji sobi starega dvorca; ure in ure je hodil po okolici, se pogovarjal z ljudmi, posedal v hišah sosedov in se vsemu čudil kakor otrok, ki je šele začel odkrivati svet.

(Dalje prihodnjič.)

PISMA IVANA CANKARJA MENI

FRAN GOVEKAR

Cankarjevo dopisovanje z Zofko in z mano v letu 1904. sem v lanskem Ljubljanskem Zvonu zaključil z 11. pismom z dne 6. decembra, ki ga je pisal Zofki, in s 23. pismom z dne 17. decembra, ki ga je pisal Cankar meni. Ker so vsa meni poslana Cankarjeva pisma do 24. oktobra 1905. žal izgubljena, naj spet izpolnim to vrzel s pismi Zofki.

Iz tiste dobe so, ki je bila za Cankarja posebno obupna, polna skrbi, „ki ne bije v glavi, temveč grize v srcu, v srcu, brez prestanka, vso noč, da sliši človek škrtanje njenih zob“. Takrat je Cankarju zopet prihajala misel, „da bi ubežal...“. Toda ubežal ni, ampak mi je napisal črtico „Na otoku“. Toda o tem kesneje.

Tu naj slede pisma:

LEGENDA O KVIRINU

M I R A N J A R C

Pri skupnem kasilu s svojo dobrotnico in z nadzornikovimi je vedno kaj novega povedal. Razburjal se je nad stvarmi, ki so se zdele same ob sebi umljive in stare kakor zemlja. On pa se ni dal ugnati z oporekanjem.

„Ti kmetje!“ se je razvnel. „Venomer godrnjajo nad težavami tega sveta. Saj imajo prav. Zgarani so bolj kakor živina, ki se zanjo zanima samo še konjač. Toda — pomagaj jim, ko si sami nočejo pomagati. Kmet je kmetu volk. Niti dva se ne moreta zediniti, kadar bi šlo za skupno reč. Vsi pa so eno, če je treba koga uničiti. Prepirajo se, molijo, preklinjajo, skoraj vse hkratu. Med dremanjem žebrajo svoj rožni venec. Topo in togo žive kakor živali iz zemlje v zemljo. Le vino jih dviga iznad njih samih. Njih otroci se še niti ne zavedo življenja, ko morajo že sprejeti jarem rožnih vencev, ponižnosti, pravdarstva in potrpljenja. Kočarstvo iz roda v rod. To že ni ljubezen do zemlje, kakor nam jo opevajo pesniki. To je le plod vzgoje, tradicije. Vztrajajo v vdanosti v Bogu, v bedi in hlapčevstvu. Modrijani pravijo, da je tako suženjsko češčenje tradicije sveta ukoreninjenost, iz katere nam sije svetla bodočnost. Ne, ne! Vidite, jaz gledam na te stvari čisto drugače . . . čisto drugače . . .“

Kako, ni niti utegnil povedati, ker so se ga poslušalci že prej naveličali. Šolski nadzornik ni ljubil takšnih razpravljanj. Ves prosti čas je pretarokiral s svojo družbo. Družba pa so bili živinozdravnik, davkar, neki trgovec in dva učitelja. Teta se tarokiranja ni udeleževala. Po kosilu se je zleknila v naslanjač pri velikih vratih steklene verande in se ozirala po dolini. Pokrajina, ki so jo njene oči gledale že štirideset let, se ni prav nič izpremenila. Nizko gričevje je prehajalo v položne travnike, ki jih je prečila stara državna cesta. Med vrbami se je vil tih potoček. Stara državna cesta. Nekoč cesarska. Po njej so vozile častitljive pošte . . . Zdaj brzé avtomobili, ki zoperno tulijo. Železnica je daleč odtod. Le redke novice najdejo semkaj pot. Če jih nočeš sprejemati, se ti ni treba bati, da bi te naskočile. Radio pa je novotarija, ki je gospa Anatolija ne prenese. Edino veselje so ji nadzornikovi otroci, ki jih imenuje „ščebedrone“, in Kvirin.

„Kvirin in ščebedroni — to je moj svet!“ pravi teta vsakikrat, kadar se hoče otresti preveč nadležnih obiskov.

Kvirin je rasel v neprijetnega nasprotnika tej družbi.

Prvi se je zavedel te nevarnosti nadzornik, ki ga je pri nekem govoru izzval, da bi videl njegov pravi obraz.

„Čigav si prav za prav? Ali si župnikov ali naš? Druge izbere ni. Če v Boga ne veruješ, veruješ v svobodomiselnost, v naprednost, v razvoj. Sicer pa je meni naposled malo mar ...“

Kvirin se je ob takih besedah nakremžil, kakor bi ga bila zapekla bolečina v želodcu. Takih ogovorov je bil že do grla sit. V službi, na cesti, v kavarni, vsepovsod so prežali nanj s takimi vprašanji. On pa je bežal pred njimi. Življenje pri teti je bilo zanj zatočišče kakor pri materi. A zdaj so ga preganjalci napadali že v njegovem „domu“. Pripravil se je na odpor. Ko je pri neki priložnosti — bila je večja družba — poslušal njih modrovanja, ga je minila vsa potrpežljivost. Pogovarjali so se o zakupih, koncesijah, rentabilnosti, riziku, procentih, o nogavicah gosподične X..., o spalnici gospe Y..., o zajcih v omaki, o štrukljih, marmeladi in pijačah. O tem, kako bi bilo mogoče tega ali onega, ki seveda ni bil navzočen, „prijeti za vrat“, „utopiti ga“, „izpodnesti mu stolček“, „držati ga v šahu“ ... Skratka: pogovarjali so se o vsem, kar vsebuje duša zdravega meščana, ki je najbolj uravnovešena, kadar polni svoj želodec.

„Mi se ne uklonimo nikomur, vsi bodo plesali, kakor bomo mi hoteli!“ se je širokoustil občinski odbornik, ki je bil do vratu zadolžen pri sedanjem županu, svojem nekdanjem političnem nasprotniku.

„Župnika pa ste le šli prosit odpuščanja!“ jih je Kvirin zavrnil. „Zdaj vsi trepetate pred sodiščem zaradi klevet. Drug na drugega zvrčate krivdo. Pojdite vsi skupaj! Brž ko zagledate kje res siromašnega človeka, padete vsi takoj po njem. Močeradi! Močeradi!“

To res ni bila samo šala, kakor je izprva domneval nadzornik, bled od jeze. Kvirin se je jasno izrazil. Odgovora ni čakal. Odšel je brez pozdrava. Teta, ki so ji pozneje razložili ta prepir po svoje, ga je zagovarjala. „Wer viel lästert, der ist Gott am nächsten.“

Magdalene so sočutne. Močeradi pa so ga vzeli na piko. On se jih je izogibal. Na dvorec je prihajal čedalje bolj redko. Kadar pa je prišel, je po večerji odšel ven. Pozno v noč je hodil po samotnih poteh, čez travnike, v zeleni mesečini in poslušal šumenje daljave. Tako neskončno prostega se je čutil sredi tega sveta. Zdaj se je zavedel, kako ga zastruplja dan. Ljudje, ki jih je srečaval v pisarni, na cesti, po hišah, so bili trudni v mislih, v besedah, v hoji, kakor da samo še po sili živijo. Ljudje brez radosti do življenja. Ali je še vredno živeti brez tistega veselja, ki ga poznajo le še otroci, kadar se igrajo? Le zakaj mora biti vse mrko, sivo, puščobno? Vsa velika dejanja se rodijo ali iz brezmejne čiste sreče ali pa iz črne žalosti. Iz sivine se plazi samo počasna smrt. O, kako se je svet zožil! Ali se ljudje res še samo zato rode, da izpolnijo okvir človeške družbe? Trгоvec, davkar, učitelj — njim živiš, zaradi njih si na

svetu. V tej vseobči sivini je bilo vsako bitje, vsaka vrednota samo drobiž za zamenjavo. Tudi ženska. Kaj je še ostalo? Samo zvezde, zelene zvezde, ki vežejo vse daljave med seboj.

Za Kvirine kar ni prostora med sedanjimi ljudmi. Kvirin je pre-mišljaj in ugibal in ni vedel, zakaj se mu vsi samo nasmihaajo, saj je zahteval vendar nekaj tako preprostega. Pa so mu odgovarjali: „Kaj misliš, da bo ves svet obljuden po samih Kvirinih?“ Bil je moder odgovor. On ga ni razumel. On je sanjal o ljudeh, ki bi bili vsi živa vest.

Lastninski nagon bi bil samo še predmet preteklosti, vreden proučevanja, animalske dobe človeštva. Skrajno razvita tehnika bi omogočala komaj dve uri dnevnega dela, ves drugi čas bi bil posvečen zgolj lepim igram. Zadnja faza človeštva bi bila spet doba igrajočih se velikih otrok. Fantast in diktator imata skupno korenino. Kvirin je bil zdaj samo fantast. Roke so brodile po mesečini, ki je pošumevala v vetrih skozi nočne gozdove.

Dnevi, ki se je vanje prebujal, pa so bili kričeče nasprotje tem svetlim blodnjam. Ob cesti so kopali utrujeni delavci jarek za kabel. Te delavce so podjetniki nabrali iz črede brezdomskih brezposelnih obupan-cev, ki so bili pripravljeni za košček kruha, za ležišče v zasmrajeni baraki kopati od jutra do pozne noči. Če si jih gledal, si lahko mislil, da kopljejo samim sebi grobove. To ni bil ritem dela, ki se v njem napoveduje bodočnost, ampak pokašljevanje na smrt bolnega jetičnika. Delo se je vlekelo brez konca, delavci so se menjavali, kakor je naneslo.

Kakor da ti ljudje pokopavajo preteklost, s katero se bodo še sami pogreznili v nepovrat. Novih delavcev in stavbiteljev pa ni bilo od nikoder. Kvirin je vrgel svoj pogled v pisarne. Ali niso bile te pisarne podobne čudaškim grobnicam, iz katerih se ne bo nihče več povrnil živ? Hodil je po cerkvah, poslušal besedo s prižnice. Beseda se je lovila med stenami, pod oboki, krožila je nad ljudmi, že na pragu cerkvenih vrat je umrla. Ceste je niso slišale, srca je niso sprejela. Kvirin je bil truden do smrti.

Nekega dne mu je gospa Anatolija sporočila v mesto, naj jo pride takoj obiskat, češ da mu mora sporočiti zelo važne stvari.

Zelo važne stvari? Kakšne neki? je ugibal Kvirin, prijetno razburjen. Kar iskal je razburjenja, da bi se zdramil iz dremavice, v katero se je pogrezal s svojo okolico vred. Pretrgati to enoličnost za kakršnokoli ceno, zaživeti nevarno in plodno, zaživeti izcela, tvegati vse, samega sebe izgubiti v mogočnem dejanju!

Gospa Anatolija je svojemu ljubljencu pripravila nenavadno presenečenje. Razkrila mu je svojo — ljubezen.

„Kvirin, v tebi je nekaj, v kar se je moja duša zagledala, nekaj, česar doslej nisem našla pri nikomer. In mlad si. To dvoje pa je bogastvo, razumeš! Ne reci, da blaznim na stara leta. Tako sem blaznela že ves čas, kar živim. A do srečanja s teboj sem samo iskala. Naj bo večer mojega življenja ozarjen s tvojo podobo, Kvirin.“

Kvirin jo je debelo gledal. Takih besed res ni mogel razumeti. S čim neki si je zaslužil tako ljubezen? Njegov vpliv? Vpliva samo tvorni človek, on pa doslej ni pokazal še z nobenim dejanjem kaj tvorbenosti. Samo tvornost razlikuje človeka od živali in stroja.

„Ti se tega zavedaš, živo se zavedaš. To je tisto veliko v tebi“, ga je prekinila gospa Anatolija. Na dolgo in široko mu je pripovedovala o svojem življenju, ki je bilo žalostno v iskanju velike duše, takšne, kakršno je opeval Friedrich Schiller, veliki pesnik ... *meine Passion* ... Ljudem s tako dušo je treba pomagati z ljubeznijo in denarnimi sredstvi. Kvirin, ti moraš v svet. Toliko je lepote v svetu. Samo človek z veliko dušo jo odkrije in sprejme.“ In ko se je nasrkal lepote, se blesti kakor nebeščan. Vsakdo, kdor se mu približa, se sveti v taki lepoti. Ljudje so bolj ko kdaj potrebni lepote. Iz lepote se rodi veselje do dela, do radosti, do dobrote. „Kvirin, bodi moj sin, naj ti bom mati, ko mi usoda ni dala blagoslova materinstva ...“

In še in še mu je govorila o takih stvareh. Kvirinu se je zazdelo, da sanja. Toda, ko bi bil moral odgovoriti, ni našel besede. Najrazličnejša čuvstva so se mešala v njem: radost, sramežljivost, osuplost in tudi odgovornost. Šele čez nekaj časa je odvrnil:

„Zakaj ste me zdramili, zakaj? Kdo pa sem jaz? Do te ure še nisem z ničemer opravičil take naklonjenosti.“ Namestu odgovora pa ga je objela s tihim, prosečim pogledom kakor človek, ki se za vselej poslavlja od tega sveta, pa bi imel rad še neko željo, poslednjo, uslišano. Kvirina je ta pogled presunil. Nenadoma se mu je ta žena zazdela res stara. Bilo mu je, kakor bi sedel z umirajočim v zapuščeni sobi. Zdaj šele je začutil, kako stara je tudi ta soba s težko opremo iz devetdesetih let, divan z ogromnim rdečim naslonjalom, pisalna mizica s svedrastimi nogami, velikanska postelja z baldahinom, trebušasta omara z nagačenim pavom, stene, pokrite z razglednicami, fotografijami in slikami lepih švicarskih pokrajin.

Obšlo ga je usmiljenje do te ženske, ki je toliko ljubila in živela in ki živi zdaj tako osamljena. Jalova žena, obsojena v brezdomstvo kljub čredi samogoltnih dedičev, obsojena v brezdomstvo kljub širnemu posestvu.

Kako sva si podobna! ga je presunilo.

Vso noč ni zatisnil očesa.

Za nekaj posebnega sem izbran! — taka misel ga je vročično venomer izpreletavala. Neznatni Kvirin, čigar ime je bilo znano komaj deseterici prav tako ko on skromnih ljudi v poštnem ekspeditu, se je ustavil na križpotju svojega življenja. Zdaj ali pa nikoli!

Iznova in iznova si je ponavljal omamljajoče obljube stare gospe; vse mu bo izročila, omogočila mu bo razvoj osebnosti, osvobodila ga bo iz kletke, ki so ga vanj potisnile razmere. Brezmejnost se širi pred njim. Tisoč sanjskih zarodkov se utegne razcveteti v resničnem svetu.

Vse nedeljsko dopoldne je pohajal Kvirin, najsrečnejši človek na zemlji, po travnikih in gozdovih in ni več čutil odvisnosti in časa. Bilo mu je kakor potniku, ki je za nekaj minut stopil iz vlaka na neznani postaji. Vse je novo, vse je sveže, saj on ni povezan z neznanim krajem in neznanimi ljudmi.

Preden bi ga nov kraj mogel zajeti v svojo usodnost, ga že vlak odpelje v nove tujine.

Kvirin si je domišljal, da je bil vse življenje tak popotnik, brez prijateljev in sovražnikov, nepopisan list. Šele zdaj se je pričela resnična zgodovina njegovega življenja. In vendar so se že z njegovim rojstvom spletle okrog njega mreže sil, ki jih je sam izzval.

On, ki je bil najskromnejši in najtišji človek, gluh za šepete in izkušnje tega sveta, je stopil s svojim prihodom na dom gospe Anatolije v središče sovraštva vseh tistih, ki so hoteli v njem videti prekanega izkoriščevalca. Nadzornikovi so se zmerom bali vsakogar, ki se je prijazneje vedel do njihove bogate sorodnice. V zadnjem času pa so jim prišle na uho vesti, ki so jih naravnost zvrto glavile. Poleg tega se je teta Anatolija dovolj opazno odmikala vsem tem ljudem, s katerimi je še pred Kvirinovim prihodom občevala. Ob neki priložnosti se je po ovinkih celó izrazila, da ji ni prav nič več do te žlahte, ki čaka samo na njeno smrt, in da naj nikdo več ne računa nanjo.

Kvirin, Kvirin, Kvirin! — je šlo tem ljudem skozi možgane dan in noč. Kvirinovi čedalje pogostejši obiski pri stari gospe so jim še bolj upravičili strah. Kvirina je treba onemogočiti — to je bila zdaj glavna naloga in skrb teh splašencev.

Ko se je tisto dopoldne vračal Kvirin s sprehoda, ga je ustavil nadzornik Grabar s prijaznim pogledom in ga povabil za popoldne v gostilno na partijo taroka. Kvirin sicer ni nikoli igral taroka, ali v razpoloženju, v kakršnem je bil, bi vsakomur dal lepo besedo, vsakogar bi imenoval brata in ves svet bi sprejel v svoje srce.

V gostilni so ga posadili med izbrano družbo tržanov, posestnikov in pomeščanjenih gospá, ki so se razgibavali, čim poznejša je bila ura, v tem odurnejši prešernosti. V ozračju vinske omotice so se osvobajali ti

ljudje vsega dnevnega. V treh, štirih urah so bili vsi nočni. Čudna je bila njihova prijaznost. Če se je Kvirin kdaj česa zbal, se je zbal zdaj te prijaznosti. Kakor da ga hočejo izropati. Ali je zašel na maškarado iz blaznih sanj. Zdaj pa zdaj se bodo rdeči, zaripli, napihnjeni obrazi raztegnili in se zmešali drug z drugim, se je kakor v slutnjah zgrozil. Iz te zmede bo vanj zastrmelo eno samo tolsto obličje s strašnim smehom. Ta smeh bo tako grozen, da bo v njem neznatni, bilkasti Kvirin za zmerom utonil kakor v trebuhu svetopisemske ribe...

Poslušaj jih, gleda, ne more jim dati prave besede. Zbežal bi daleč proč, pa ga drže ujetega. Smejejo se in dražijo, nesramno zavijajo oči, napivajo si, pohotno se božajo, stiskajo se, jedo in pijejo, okoli usten so mokri in mastni, v obraze so potni, lase imajo mokre. V zatohlem prostoru se zde vsa telesa ena sama zvijajoča se odprtina, mesnato žrelo, ki samo golta in golta. Vse skupaj je rdeča kepa s slinastimi lisami, z vodenimi očmi. Kvirin komaj še diha. Dozdeva se mu, da se naslanja na debelo žensko. Glava mu je ponevedoma, iz slabosti omahnila na neke obilne prsi. Nekdo ga je sunil s komolcem. Čez njega se je razlegel ženski vrišč. Nekdo mu je zakril oči s težko potno roko. Kvirinu je slabo...

Soba je spet svetla. Gostje so se umirili. Od stropa spet sveti svetilka. Kvirin se ozre v ljudi okrog sebe. Čudi se.

„Nič hudega“, ga tolaži nadzornik. „Niste še vajeni. To je pač začetek. Premalo ste med ljudmi.“

Kvirin gleda predsé. Ura je že pozna. Domov ni več mogoče. O, če izve o tem teta Anatolija! Takšen je Kvirin?

„Nič hudega“, ga znova bodri nadzornik, kakor da mu vidi v dušo. O, on mu dobro vidi v dušo. Ta, ki sedi pred njim, je ves nesrečen kakor otrok, ki je zašel v goščavo. To ni več Kvirin.

Kako zaupljiv hoče biti nadzornik. Kvirin pa v tej zapuščenosti tako potrebuje človeka. Človek je vendarle človek, in v najtišji uri sredi noči in v največji bedi se te bo sleherni usmilil. Kvirin pa je tako nesrečen. Tako mu je, kakor da je pogledal na dno neke nepopisne groze, kakor da je ta gostilniški prostor razodel nekaj grdega iz življenja ljudi na zemlji, da po vsem tem, kar je videl, ni mogoče več živeti. Kar oči vidijo, ne gre v srce, duša mora gledati in videti. Zdaj pa je duša videla in dušo je stisnila smrtna groza. Ali je res življenje na zemlji *grdo*? In Kvirin išče nekoga, ki bi ga potolažil, ki bi mu povedal, da je vse to zgolj privid, čeprav v srcu *ve*, da je videl *resnico*.

„Pojdiva, pozno je že“, ga nagovarja nadzornik. „Svež zrak, pa bo vse spet v redu.“

Ko sta zunaj, povzame nadzornik besedo. Na to priložnost je čakal že vse dni. Zdaj mora Kvirina za vselej odstraniti.

Po ovinkih ga izprašuje to in ono. Sladkobno govori, da bi si pridobil zaupanje tega zakrknjenega človeka. Kvirin se pomirja, neki glas mu sicer pravi, naj bo v besedah oprezen, spet drug glas ga bodri, naj bo ves iz sebe, kakršen je, samo tako bo obudil v bližnjem človeka, kakršen je on sam. Samo če si cel in nič sam svoj, boš v sočloveku zbudil dušo, zakaj v slehernem od nas gori ogenj, ki ni samo iz mesa. To vse čuti Kvirin ko najglobljo resnico svojega bistva in zato hoče v tej pozni uri biti do dna odkrit.

Same od sebe mu vro besede. Pripoveduje o svoji zapuščenosti, toži o svoji službi, ki mu pije vse moči.

„... Težko je to dopovedati. Mnogo jih je, ki so kar srečni pri svojih pisalnih mizah. Presedijo osem, tudi deset ur na dan in imajo občutek, da so res nekaj storili. Upravičeno uživajo svoj počitek. Edino, kar jih vznemirja in razburja, so premajhne plače. Z menoj pa je drugače. Tako delo mi ne dá zadoščenja. Vanj ne morem položiti svojih tvornih sil, pa naj delam tudi deset ur — tistega sladkega občutka, da sem res nekaj napravil, ne poznam. Samo telo je trudno. Preostanek neizrabljenih sil pa mi grize dušo in mi pali duha. Človek bi obupal. Me ne razumete? O, strahoten je tak občutek! Mnogo sem premišljeval, kako bi se rešil iz tega stanja. Rešitve ne najdem. Ob tem premišljevanju pa so se mi porajale misli, ki so se strnile v vprašanja, odkod zlo. Tako mislim. Neustvarjalno življenje rodi zlo. Brezdelje ali pa delo, ki ne dviga osebnosti delavca, poraja trudnost, mračnost, obup, odpor, upor, željo po bolni udobnosti, po razkošju, po uživanju. Me res ne razumete? Kdo drug se pa vdaja razkošju in jalovi razbrzdanosti, če ne siti, nedelavni ljudje? Kdo drug se meče v obup, v mrak, v zagrenjenost, ako ne delavci, ki morajo biti samo stroji? Srednji vek ni poznal obupa v taki meri, kakor ga pozna sedanjost, ko je že vsak drugi človek, ki ga srečate, kandidat smrti. Toda vi me sploh ne poslušate...“

Nadzornik ga res ni poslušal, ampak je komaj slišno požvižgaval. Kvirin, ki je bil ves v ognju, je zdaj iznenada umolknil. Neka čudna užaljenost mu je zadušila besedo. Komu neki govorim, se je zavedel? Komu razkazujem najdražja spoznanja, ki so se komaj razcvetela? Predramil se je in bilo ga je sram. Videl je, da hodi poleg njega neki mrzel tujec iz tistega grdega sveta, kjer mora človek ali zblazneti ali pa umreti. Živeti ni mogoče s takimi ljudmi. Le kako, kako, se je izpraševal, kljub temu še lahko — živé? Polastil se ga je neznosen stud do nemega spremljevalca. Samo odtod, odtod, odtod, je vse v njem vpilo. Naj umre sleherni spomin na to grdo noč.

Že se je hotel kratko posloviti, ko ga je nadzornik potrepljal po rami.

„Kam, kam, prijatelj? Skupaj sva pila, skupaj se bova vrnila.“

Nadzornik ga je pridržal za roko. Beseda prijatelj in pokroviteljsko trepljanje po rami sta Kvirina v dno srca užalila. Še dolgo pozneje se je ogorčeno spominjal teh trenutkov. Kako da se drzne ta človek, ki mi je tuj, ki je zame samo kreatura, dà, kreatura, meriti mene zviška! Nikogar na svetu se nisem upal tako žaliti, zame je tako „tikanje“ žalitev. Kakšne pravice ima tak nadzornik do mene? On je *nadzornik*, jaz pa neznaten poštni uradnik. Ali je to že legitimacija, ki mu daje oblast nad človekom? Kdo na svetu ima sploh pravico soditi in vrednotiti?

„Kaj pa mislite, dragi moj Kvirin“, se je nadzornik iznova oglasil. „Midva se morava pomeniti o neki važni stvari. Zanima me vaš odnos do naše sorodnice gospe Anatolije . . .“

Kar sprožil je iz sebe besedo za besedo, vsako s posebnim poudarkom, z glasom, iz katerega se je razodevala nekakšna grožnja. Kvirina je kar stisnilo. Nič ni vedel, kam meri neprijazni sobesednik, a čutil je, da ga je poklical na odgovor. Vendar se je še hotel izviti s tolažilno mislijo, češ, morda pa me je ta človek vendarle dočutil, morda ga boli moje posebno trpljenje in tedaj razume naklonjenost gospe Anatolije. Kvirin tudi ni mogel drugače misliti o sočloveku, vsaj prva misel je morala biti lepa in tolažilna, kajti kljub vsem razočaranjem v življenju je skušal odkriti v vsakem človeku nekaj dobrega.

„Saj to je tisto!“ se je razživel, pa to pot poslednjikrat. „Vse tisto, kar sem vam prej pripovedoval, je v ozki zvezi s plemenito gospo Anatolijo, ki ji moram biti do smrti hvaležen. Ona je zame edino bitje na svetu . . . ona mi je druga mati . . . ona mi je odkrila pot do tiste svobode, brez katere mi ni živeti.“

Kvirin je pričakoval, da ga bo spremljevalec kako prekinil, s kakim odobravanjem ali kakorkoli že; ta pa je ledeno molčal in Kvirin je moral kakor pod neko tujo voljo nadaljevati in izpovedati vse, čeprav se mu je motno zazdelo, da ne bi smel vseh teh stvari kar tako izdati, kaj šele takemu človeku.

„. . . Glejte, gospod nadzornik, ta gospa, ki ji res nisem storil nič dobrega — kaj pa sem jaz komu storil dobrega? — ta gospa je začutila mene vsega, kakor nihče na svetu in mi ponudila vse, prav vse . . . to se pravi vse svoje premoženje. Za take stvari sem gluhi in nem . . . ali v tem, čemur pravimo premoženje, vidim zase le sredstvo, da najdem tisto pot, ki mi je namenjena. Manjka mi svobode, tiste svobode, v kateri bi se lahko razvil v to, kar je moja najgloblja želja: potovati po svetu in se prepričati o resničnosti svojih sanj o življenju, in te so: Resnica z Golgate . . .“

Nadzornik se ni mogel več premagovati. Kar iznenada ga je rezko prekinil: „Vaše zasebne pripovedi me prav nič ne zanimajo. Torej je resnica, kar smo že vsi slutili. Izborno ste slepomišili okoli uboge gospe. Toda zapomnite si, dragi prijatelj, o tem imamo besedo tudi mi. Mi zakoniti dediči! In edinò, kar vam morem še prijateljsko svetovati, je, da čimprej prekinete vse stike z gospo Anatolijo. Mislím, da ste razumeli.“

Kvirin pa ni razumel. Oba sta stala na železnem mostiču. Pod njima je šumela voda, ki se je penila čez jez bližnjega mlina.

Ob Kvirinovi odrevenelosti je nadzornika minila potrpežljivost.

Nekaj trenutkov sta se merila s pogledi, kakor da si bosta zdaj pa zdaj skočila v lase ali kakor da namerava eden od njiju skočiti v vodo in da drugi komaj čaka, da ga bo rešil. V Kvirinu, doslej tako krotkem človeku, pa se je v teh bežnih trenutkih izvršil silen prevrat. On, ki se doslej niti v sanjah ni upal dotakniti kakršnekoli lastnine svojega bližnjega, on, ki se je vedno umikal ljudem, prepuščajoč jim celó prostor, le da ne bi izzival v sočloveku zveri, ki jo je nagonsko slutil, ki pa ji ni dal prilike, da bi se predramila, ta ubogi prosjak solnčnih sijajev se je pripravil na obrambo.

Duša tega človeka, ki se je znal odpovedovati še dosti večjim rečem, kakor je bila takale sanjska možnost nekakšne prostosti, pridobljene čez noč kakor pri srečolovu, se je zdaj uprla. Vsa zatajevanja, priznanja in ponižanja so klicala po maščevanju. Nadzornik Grabar, v Kvirinovem življenju doslej brezpomembnejši od zadnjega uradnika, med katerimi je Kvirin služboval, je to uro privzel podobo večnega in edinega nasprotnika, ki je bil kot tip kriv vsega, kar je kdajkoli in kjerkoli moral Kvirin pretrpeti.

Prav zdaj, ko se je sreča nasmehljala, mu je večni tujec stopil na pot.

Brez posrednika, na samem, sta se gledala iz obraza v obraz. Kvirina je obšla rahla slabost. Nevajen takega srečanja, osupel po tako preprostem dejstvu, da stoji nasproti človeku, s katerim se bo izvršila odločilna borba za posest, mu je zastala beseda. Bil je začuden kakor gledalec, ki napeto pričakuje, kako in v čigav prid se bo borba odločila in ki se ne briga za to, da je eden med obema — on sam. Opajal se je nad dramatičnostjo tega prizora, v katerem se je pripravljajl neenak boj za neko posest, ki naj bi bila Kvirinu sredstvo za uteho duhovne žeje, nadzorniku Grabarju pa v nasičenje lastninskega nagona in v užitek. Iz tako neenake borbe je vodil dvojni izhod: ali popolni poraz ali popolna odpoved enega obeh tekmecev. Kvirina pa je v trenutku, ko se je zavedel svojega nevzdržnega položaja, obsedla jarka misel: zakričal bom nad njim. Vse, kar me je tlačilo vse življenje, bom izkričal nad tem človekom. Ne, ne samo to! Tega človeka bom — ubil!

Voda se je valila čez jez v oglušujočih penah, v katerih bi človek lahko za vselej in brez sledu utihnil. Misel, kako lahko se je iznebiti nasprotnika, je bila za tega sužnja domišljije tolikanj nova in presenetljiva, da se mu je v tem trenutku premaknila os vsega dosedanjega njegovega opazovanja.

Umor! Najsilnejše, najpreprostejše dejanje, s katerim se za večno otreseš tistega, ki ti je na poti. Najvišja sreča, presilna, da bi jo preneslo človeško srce — zato jo prepovedujejo družba, cerkev in — vest.

Nekaj čudnega se je godilo v Kvirinovi duši. Nadzornik Grabar se je zbal blaznega ognja, ki je zasijal v očeh njegovega tekmeča. Mesec, ki se je zdaj splazil iz oblakov, je oblil oba človeka z mrtvaško bledoto, da sta bila kakor junaka iz mračne balade. Odkod sta se neki vzela ta sloki koščenjaka z razmršenimi lasmi, ki so mu uhajali izpod ozkega klobuka — desetnik iz davnih dob —, in okrogli, trgovinskemu potniku iz kriminalnih romanov nalikujoči — šolnik?

Trenotek, dva, pa se bo nekaj zgodilo, taka slutnja je prešinila oba. Ali še preden je utegnil Kvirin planiti na nasprotnika in ga s koščenimi rokami stisniti za vrat, je ta nagonsko skočil korak nazaj. Oba sta okamenela. Ta hip je Kvirina zgrozila strašna misel: Ali sem ga res hotel? ... Ves se je tresel.

„Pojdiva, Kvirin! Tako bo za oba najbolj prav. In ne srečajva se nikoli več!“

Medtem ko je nadzornik že izginil za ovinkom, je Kvirin stal še zmerom kakor prikovan. Topo je buljil predse. Zavedel se je, da je po „vsem tem“ zanj vse izgubljeno. Sam pred samim seboj ne bi več mogel opravičiti svojega povratka h gospe Anatoliji. Zdaj ni bil več čist. Obšlo ga je silno razburjenje. Plaz uničevalnosti, ki se je sprožil v njem, je drsel navzdol. Kri se je peneče zajedala v stene preozke struge. V telesu so se razviharile vse neizrabljene sile. Zdaj ni šlo več za neki določen smoter, ki bi ga v luči razuma videla domišljija. Smotra in zmisla ni bilo nikjer več. Zdaj se je odkrilo nekaj vse bolj veličastnega — slast neobzdanega rajanja sproščenih sil.

Begotno so pobliskavale po skaljeni zavesti spominske slike iz sive preteklosti: vse, od prve ure v ljudski šoli pa do poslednje minute, ki jo je preživel v človeški družbi. Vsebina vse njegove preteklosti je bila v tem, da ga je davil in dušil vihar najprvobitnejšega življenja samo za to, da je ustregel nekim nezmiselnim pravilnikom šole, ulice, uradov, družbe. In prav tako kakor on sam, so se morali vsi uklanjati tem pravilnikom, samo zato, da so se lahko gibali v ozko občrtanih krogih s čim manjšo možnostjo medsebojnega trenja in dotikanja, siva bitja v sivem prostoru, iz katerega so si smeli sanjati v tolažbo za izgubljeno prostost nekake

blede privide umetnosti in znanosti, ki so o njih vedeli, da so samo svetlikanja na trhlih drevesih usihajočih življenj. Samo nazaj ne več, ne več nazaj! je klical pračlovek v njem, ki je bil sam sredi veselja, ogenj sredi speče ogromnosti, uklete v neko neznano zakonitost, ki čaka morda že od pamtiveka, kdaj jo bo odrešil čarodej. Z njim vred bo zadivjala v vseuničujočem požaru, ki bo pogoltnil še samega sebe.

Zdaj je treba nekaj storiti, kar tako, nekaj, kar bi učinkovalo na možgane kakor opoj.

Kvirin je prisluhnil. Nočna pokrajina je izdihavala nepopisno tišino, kakor da leži nad nizkimi griči, med katerimi se je širila poljana z vrbami in topoli, okamenelost davnih vekov. Mesec je bil spet za oblaki. Od gozda se je razleglo bučanje avtomobila, ki se je bližal z divjo hitrostjo, na široko pometajoč z žarometi temo pred seboj. Kvirin je iz neke blazne objestnosti skočil na sredo ceste in začel divje mahati z rokami, kakor bi klical na pomoč. Vržem se na sredo ceste, če me ne vzamejo s seboj. Naj me odvedejo kamorkoli, naj se zgodi karkoli. Obsedla ga je divja prešernost.

Trenotek, dva, in vozilo se je sunkovito ustavilo. Kvirin je skočil na stopnico, stresel prestrašenima potnikoma nekaj zmedenih besed, proseč ju, naj ga vzameta s seboj. Že so oddrdrali, kakor da jih je pognala groza. Minuto pozneje so zagledali nad gozdom krvavo zarjo. Veter je donášal vzduh po požaru.

Komaj so se vsi prevzeti utegnili razgledati, že jih je vrgel silen sunek v stran, da se je vozilo prekotalilo v jarek. Kvirin se je pozneje motno spominjal, da je takrat ležal sredi ceste velikanski hlod. Izza grmovja so planili nanje ljudje.

V tem trenutku je bilo tako, kakor da je zagorel ves svet ter se s silnim vriščem in truščem razpočil.

Ko se je Kvirin prebudil iz teme, je začutil silne bolečine na rokah. Neznani moške so ga peljali trdo povezanega. Za njim se je poganjala črna množica.

III

DESETNIK

Kvirin je bil prost kakor rastlina, ki jo je veter zasejal sredi pušče.

Po vseh tistih divjih dogodkih se je umaknil ljudem izpred oči in ostal nekaj tednov pri kočarju daleč izven vasi. Preiskavo zaradi požara in napada na avto so morali zaradi pomanjkanja dokazov ustaviti. Tem bolj pa so se začeli okoličani zanimati za zagonetnega mladega človeka, ki se je tako slučajno rešil smrti.

„Tak svetnik!“ so vzklikale stare žene, ki so ga hodile gledat, kako je ure in ure posedal v tesni čumnati in bral kočarjevo Sveto pismo. Bral in premišljal je. Dogodki tiste usodne noči, ki je bila samo zadnja postaja njegovih dotakratnih postaj, ko je njegovo življenje že zorelo v smrtni sad, so v njegovi preobčutljivi duši sprožili novo gibanje. Neka posebna svetloba mu je prodirala v najskritejšo podzavest, da je bil poln svetlosti, v kateri je ugasnila sleherna senca njegovega nekdanjega jaza.

Obiskavali so ga tudi časnikarski poročevalci, da bi jim povedal kaj zanimivega. On pa jih je spravil s svojim pripovedovanjem v zadrego, kajti o senzacijah ni vedel ničesar poročati. Pripovedoval je senzacije prebujajoče se duše. Kar jim je pripovedoval, je bil odsvit vekovite borbe med zlom in dobrim, pripovedoval jim je o fizični ravnini današnjega človeštva, ki sploh ne more več zaživeti v milosti. Spet prihaja doba krščanstva v katakombah. Milost nas je zapustila, da ne vidimo več duhovnih oblik veselja — o, veselje je duhovno in fizično, kakršne so oči, ki ga gledajo. Zdaj smo zapuščeni v svojem razumu, ki nam kaže povsod samo vprašanja. Zlo in dobro se uničita za človeka v raj. Zakaj človek v raj ni več suženj fizičnih sil, ni več ujetnik časa in prostora, ampak občan božjega kraljestva. Prihod v raj pa je zaprt vsem, ki so upornega srca. Seme, ki so ga zakopali v zemljo, rodi tisočeri sad. Človek, ki se je odpovedal življenju v mesu, je tako seme, ki rodi bitja, rastoča pod solnce. Zemeljsko kraljestvo dosežeš s silo, božje z odpovedjo. Na ravnini milosti je krotkost moč, na ravnini slepih sil pa moč upor. Ali na pragu večnosti se bo svet slepih sil razpršil kakor milni mehur ob najmanjši sapici. Kadar si zmagovalec na zemlji, takrat si premaganec v duši. Vladar tega sveta ne more biti vladar onostranosti...

Tako nekako jim je govoril. Ljudje, ki jih je k njemu prignala zgolj radovednost, pa so se ga kmalu naveličali. Nekateri so menili, da bi ga kazalo poslati v opazovalnico, a drugi so ga pomilovali kot ubogo žrtev prostaškega napada.

Kvirin pa je bolj in bolj tonil v svet svoje svetlosti.

Ko je o Kvirinovem puščavništvu zvedela tudi gospa Anatolija, se je dala takoj odpeljati k njemu. Nadzornik Grabar se je zdaj brez potrebe še enkrat zbal za svojo dediščino. Kvirina nista več našla. Ne da bi komu povedal, je z zoro izginil v svet. Postal je romar desetnik, za kar je bil odločen že od rojstva. Zakaj človek ljubezni ne more biti nič drugega nego romar v dobi, ki mu zapoveduje stroj, v dobi, ki ji je najvišji smoter, napraviti iz človeka mrtvo orodje.

Kvirin blodi po svetu in išče svojcev, da jih bo zbral v procesijo, ki bo ob svoji uri posvetila zemljo in jo napravila za blagoslovljeno bivališče vsem, ki so dobre in čiste volje.